

CO JE A NENÍ KULTURNÍ/SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

- Antonín Robek x Náprstkovo muzeum
- Obory v německé vzdělávací tradici – etnografie/Völkerunde
  - etnologie
  - fyzická antropologie
  - archeologie
  - sociologie
  - romistika....
- Vymezení: Stacionární terénní výzkum
  - Holistické chápání studované skutečnosti (celková kulturní soustava, nikoli jednotlivé instituce)
  - Interdisciplinarita (týmová práce – metajazyky oborů)
  - Emický x etický přístup
- Historická antropologie – Max Weber (40. leta 20. stol.), Annales (mentality), mikrohistorie (Ginzburg)

KULTURNÍ ANTROPOLOGIE V ČESKÉ REPUBLICE PO R. 1989

Časopis Český lid
Náprstkovo muzeum – Josef Kandert
Josef Wolf – MŠ
Václav Hubinger – ÚEF ČSAV

- Porevoluční transformace
  - Evropská asociace sociálních antropologů v r. 1992 (Hubinger)
  - Emigrantská generace – Leopold Pospíšil (Yale),
Zdeněk Salzmann (USA)
Ladislav Holý (GB, *Malý český člověk a skvělý český národ*,
SLON 2001)
- Kulturní/sociální antropologie na českých universitách:

<http://anthrop.sci.muni.cz/>

<http://www.san.fss.muni.cz/>

<http://www.ksoc.upol.cz/antropologie/index.php>

<http://www.kulturologie.cz/>

<http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/>

<http://www.natur.cuni.cz/biologie/antropologie>

<http://www.ksa.zcu.cz/>

<http://ksv.upce.cz/antro.php>

<http://etnologie.ff.cuni.cz/>

http://eu.avcr.cz/Pracoviste/pracoviste_brno/

IDEOVÉ ZDROJE SOCIÁLNÍ/KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

- Studium těch druhých – „my“ – „oni“ (lidé x opičáci)
- Osvícenecký kulturní relativismus – John Locke – *Zkoumání lidského rozumu* (1690)
Joseph François Lafitau – *Obyčeje amerických divochů ve srovnání s obyčeji nejzazších dob* (1724)
Giovanni Battista Vico (1668-1744) – teorie cyklického vývoje.
Adam Ferguson (1723-1816) – skotský historik a filozof – divoštví, barbarství a civilizace

Vznik antropologického pojmu kultura

- „colo“, „colere“, „agri kultura“
- Tullius Cicero – Tuskulské hovory (45 př. n. l.) – kultura ducha – kultura jako hodnotový pojem
- Renaissance – kultura – rozvoj lidských schopností (Komenský) – kultura x příroda
- Osvícenství – Samuel von Pufendorf (1632 – 1694, německý právník a historik) *Osm knih o právu přirozeném a právu národů* – kultura samostatný pojem, zdokonalení, kultivace, stojící nad přírodou
- Johann Gottfried Herder (1744-1803) – *Myšlenky k filozofii dějin lidstva* (1784-1791) – překonán osvícenecký model – kultura jako specifický nástroj adaptace nahrazující nedostatky, rozhodující roli hraje tradice, instrumentální role jazyka, pluralistické pojetí kultury, kritika evropocentrismu.
- Rozštěpení pojetí pojmu kultura: Filozofická tradice – německá tradice – Emmanuel Kant (1724 – 1804 a jeho kategorický imperativ, svět umění;
- Hegel – kultura produkt absolutního ducha; novokantovci, Kulturwissenschaft...
Vznik axiologického pojetí kultury ve sféře pozitivních hodnot

- Speciálně vědní dimenze pojmu kultura
Gustav Friedrich Klemm (1802 – 1867, Drážďany) – *Všeobecné kulturní dějiny lidstva* (1843-1852), *Všeobecné vědy o kultuře* (1854-1855) - antropologické/etnografické pojetí kultury jako komplexního celku (návaznost na Voltairův *Esej o mravech a duchu národů*, 1769), duch epochy...

Edward Burnett Tylor (1832 – 1917) – první antropologická definice kultury – „*Kultura neboli civilizace... je ten komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti*“ (**Primitivní kultura**, 1871) – kultura nikoli oblast pouze pozitivních hodnot, ale specifický adaptační nástroj.

Civilizace – „civis“ (občan), „civilis“ (občanský, státní) – analogický pojem k pojmu kultura

CHARLES ROBERT DARWIN (1809 – 1882)

- **12.2.1809** nar. v Shrewsbury (hr. Shropshire) do rodiny venkovského lékaře
- **1825** – studia lékařství v Edinburgu (špatně snáší operace dětí)
- **1827** – bakalářské studium na Christ's College v Cambridge – preferuje však střelbu, jízdu a sběr přírodnin, geologie (Stevens Henslow)
- **1831 – 1836** (22 let) Plavba kolem světa na lodi Beagle s kapitánem Robertem FitzRoyem (1865 sebevražda). – 4 roky v Jižní Americe, 1 rok : Tahiti, Nový Zéland, Austrálie, Tasmánie, Kokosové ostrovy, Mauritius, Svatá Helena - výsledkem cesty bylo 1529 lihových preparátů, 3907 kůží, kostí a dalšího materiálu (dnes v Sedwick Museum, Zoological Museum v Cambr., British Natural History Museum v Londýně). Leyll – *The Principles of Geology*.
- odlišné typy kresby želvích krunyřů na Galapágách, příbuznost s druhy na jihoamerickém kontinentu, ptačí zobáky – proces adaptace, teorie proměnlivosti druhů
- Kent - Down House – 10 dětí se sestřenicí Emou, 15.000 dopisů (např. s Emilem Holubem, Dionýsem Šťúrem; Josef Kaunický a jeho muzeum v Čáslavi, 1876 Josef Durdík a Antonín Frič)
- Thomas Malthus – *Esej o základech populace*, 1798
- **1858** – Alfred Ruseel Wallace (1823 – 1913, Moluky) – paralelní definice principů evoluce s Ch. Darwinem.
- **24. 11. 1859** – **ON THE ORIGIN OF SPECIES BY MEANS OF NATURAL SELECTION, O původu druhů přírodním výběrem.**

Drsnokřídlec březový (v pol. 19. stol. v Anglii 98% černých motýlů!)

Variace je nahodilá – teprve selekce (přírodní výběr) vnáší účelnost a reprodukční zdatnost (rozdíl od Lamarca)

Změny jsou graduální, dlouhodobé

Teorie pohlavního výběru – zvláštní druh vnitrodruhové konkurence

Evoluce je interakce přírodního a pohlavního výběru (vysvětlení bizarních orgánů)

- Thomas Huxley x Samuel Wilberforce 1860, Oxford „kdybych si měl vybrat otce mezi nějakou opicí a člověkem hanobícím svým jazykem učence, který se po celý život zabýval hledáním pravdy, byl bych raději synem skromné opice“...

- 1861 důkaz! - první nález archeopteryxe, následují objevy fosilních koní O. Ch. Marcha.
- Druh pouze gnozeologický model, lidský konstrukt (chybějící mezičlánky)
- **1871 – *THE DESCENT OF MAN AND SELECTION IN RELATION TO SEX, Původ člověka a pohlavní výběr* – poprvé použit termín evoluce** (Charles Lyell, Joseph Hooker, Thomas Huxley x Richard Owen a biskup Samuel Wilberforce; 1996 Papež Jan Pavel II).

Předpokládaný společný předek lidí a lidoopů v Africe, současní lidoopi bratraci (prozatím znám pouze jediný nález Neandrtálce v Düsseldorfu z r.1856)

Evoluční balíček: bipedie – zvětšený mozek – kulturní technologie

- 1868 – *Variace rostlin a zvířat ve stavu domestikace*
- 1872 - *Výrazy emocí u člověka a zvířat* – zakladatel etologie

- Natural Selection – typická vědecká metafora „neviditelné ruky trhu“ Adama Smithe – Darwinovo dílo nejtypičtější ukázkou sociomorfního modelování – projekce raněkapitalistické společnosti viktoriánské éry do přírody (Marx Engelsovi v r. 1862; Em. Rádl).

Kvantitativně nový přístup ke studiu člověka – konstituování antropologie jako vědní disciplíny – evolucionistický přístup v antropologii...

GREGOR JOHAN MENDEL (1822 – 1884)

1822

Narozen 20. července (pokřtěn 22. července) v Hynčicích na severní Moravě (v tehdejším Rakousko-Uhersku) v rolnické rodině Antona a Rosiny.

1831-1833

Základní škola v Hynčicích. Na podzim 1833 začal navštěvovat piaristickou školu v Lipníku.

1834-1840

Gymnázium v Opavě. Mendel si přivydělával doučováním jako soukromý učitel.

1840-1843

Filosofický ústav v Olomouci. Mendel studoval matematiku, fyziku, filologii, teoretickou a praktickou filosofii a etiku.

1843

Augustiniánské opatství na Starém Brně. Mendel byl přijat jako novic do kláštera, jehož opatem byl C. F. Napp (1792-1867) a přijal řeholní jméno Gregor. Napp a farář F. M. Klácel (1808-1882) podstatně ovlivnili Mendelův zájem o vědecké bádání.

1845-1848

Teologický ústav v Brně. V roce 1846 navštěvoval Mendel přednášky o zemědělství, ovocnářství a vinařství.

1847

Mendel byl vysvěcen na kněze řádu Augustiniánů.

1849-1851

Opat Napp uvolnil Mendela z práce duchovního v nemocnici, neboť Mendel z této velké psychické zátěže onemocněl. Mendel nastoupil jako suplující učitel na gymnázium ve Znojmě a Technické učiliště v Brně.

1851-1853

Univerzita ve Vídni. Mendel studoval fyziku, matematiku a přírodní vědy a navštěvoval přednášky z “Experimentální fyziky” (Christian Doppler, 1803-1853), “Anatomie a fyziologie rostlin” (Franz Unger, 1800-1870) a “Praktická cvičení v používání mikroskopu”.

1854

Stavba skleníku v zahradě opatství.

1854-1868

Vyšší německá reálka v Brně. Mendel vyučoval fyziku a přírodní vědy.

1854-1864

Pokusy s hrachem. Mendel prováděl pokusy s hybridizací rostlin v zahradě opatství, v nichž se zaměřil zvláště na *Pisum sativum*. Dva roky věnoval přípravě linií *Pisum* s konstantními znaky.

1861

Spoluzakladatel *Přírodovědného spolku* v Brně.

c.1862

Mendel se seznámil s německým překladem druhého vydání (1860) Darwinovy knihy “*O původu druhů*” (“*On the Origin of Species*”) a udělal si na okrajích poznámky.

1863

První článek o meteorologických pozorováních. Mendel pokračoval v těchto aktivitách až do roku 1882.

1865

Přednášky “*Pokusy s rostlinnými hybridy*” (“*Experiments in Plant Hybrids*”) na únorovém a březnovém zasedání *Přírodovědného spolku* v Brně. Mendel své přednášky v roce 1866 publikoval a na základě této práce je považován za “otce genetiky”. V témže roce začala jeho korespondence s Carlem Nägelim (1817-1891).

1868

Mendel se stal opatem poté, co v roce 1867 zemřel opat Napp.

1870

Uveřejnění pokusů s *Hieracium* v Brně.

1871

Stavba včelína na zahradě opatství.

1872

Mendel byl vyznamenán křížem Královského a císařského řádu Františka Josefa I.

1881

Ředitel Moravské hypoteční banky v Brně.

1884

Mendel zemřel 6. ledna. O tři dny později byl pohřben na Ústředním hřbitově v Brně. V nekrologu společnosti *Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1884, č. 1*, se praví: “jeho pokusy s rostlinnými hybridy byly přímo epochální”.

JINDŘICH WANKEL (15.2.1821 – 5.4.1897)

1821 Narozen v Praze

1848 Účast na studentských bouřích

1849 Panský a hutní lékař hraběte Salma v Blansku

1857 První sestup do Macochy, první kostra jeskynního medvěda ve stř. Evropě

1861 Fričova přednáška o Darwinovi

1867 Světová výstava v Paříži – pliocenní člověk

1867 - 1871 Býčí skála

1869 Egypt

1879 Moskva

1880 Předmostí

1883 Spoluzakládá Vlastenecký spolek musejní v Olomouci, první kustod olomouckého musea (1883-1897) – první základna české archeologie na Moravě oproti německému Brnu. Po J. Vocelovi mezinárodní reprezentant české archeologie (antropologie), „otec moravské archeologie“.

EVOLUCIONISTICKÁ ANTROPOLOGIE

- zrod antropologického myšlení druhé pol 19. stol., evolucionismus - mezinárodní hnutí
- aplikace biologické evoluce na dějiny lidské kultury, hledání darwinovské koncepce od jednoduchého ke složitému od stejnorodého k různorodějšímu a vývojově vyššímu.
- jednotící principy evolucionismu:
  1. pozitivismus
  2. jednotné chápání lidské přirozenosti – psychická jednota lidstva, teorie vývojového paralelismu
  3. koncepce stadiálního charakteru vývoje společnosti a kultury
  4. aplikace komparativní a statistické metody na studium kulturních jevů, výzkum materiální kultury – CH. J. Thomson 30. léta 19. stol.: doba kamenná, bronzová, železná
  5. preference výzkumu úlohy přežitků – živých fosílií kultury
  6. hledání geneze sociokulturních jevů – „genetická sociální antropologie“
  7. zakládání antropologických společností – 1859 Paříž, 1870 Mohuč (Virchow), 1871 Londýn

Hlavní témata evolucionistické antropologie:

Evolucionistický výzkum rodiny

- **Johan Jakob Bachofem** (1815 – 1887) – *Mateřské právo* (1861) – teorie prvotnosti matriarchátu před patriarchátem (prvotní stav promiskuity – heterismus – matrilinearita – patrilinearita – monogamní rodina).
- Skot **John Ferguson McLennan** (1827-1881) – *Primitivní manželství* (1865) – exogamie a polyandrie (souboje malých kmenů, únosy nevěst, zabíjení dívek) – monogamie, patrilinearismus.

Evolucionistický výzkum právních a politických institucí – antropologie práva

Evolucionistický výzkum náboženství a magie

- **John Lubbock** (1834-1913) – *Původ civilizace* (1870) – skotský archeolog a antropolog (ateismus – fetišismus – totemismus – šamanismus – pohanství; paleolit – neolit).
- **George Frazer** (1854 - 1941) – skotský filolog, působící v Cambridgi, poprvé v čele katedry soc. antropologie v Liverpoolu.
Studium náboženství, magie, tabu, totemismu, evoluce politických institucí – snaha o pochopení vývoje lidského myšlení – myšlení přírodních národů, přežitky.
Zlatá ratolest – od 1890, 12 dílů – studium vývoje magie – sympatetická magie – (zákon podobnosti – homeopatická magie a zákon doteku – kontaktní magie – voodoo, déšť) – náboženství (specializace kouzelníků a kněží) – věda... Odysea moderního humanismu avšak neverifikovatelná.

Zrození antropologie jako vědy o člověku

Edward Burnett Tylor (1832 – 1917)

- z kvakerské rodiny, 1855 odcestoval do Ameriky a spolu s H. Chrástkem započal výzkumy v Mexiku

1865 – *Výzkumy rané historie lidstva a vývoj civilizace* - nejvýznamnější britská antropologická práce své doby – teorie vývojového paralelismu (ořízka, jizvení těl, mizení jmen mrtvých...) – důkazy psychické jednoty lidstva a inovace (nezávislé objevy).

1871 – *Primitivní kultura* – první antropologická definice kultury jako konfigurace naučeného chování a jeho produktů sdílených členy určité společnosti – nová etapa studia člověka, v USA počátek nové vědní disciplíny – kulturní antropologie.

„Kultura neboli civilizace... je ten komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti“

- **1896** – jmenován prof. Antropologie v Oxfordu – základ oboru, který zde po dalších 20 let budoval – antropologie – věda pana Tylora.

- na základě statistiky zkoumal evoluční model rodinných institucí – matrilokalita předchází patrilokalitě – důkazy – levírát (vdova se stává manželkou nejbližšího mužského příbuzného), kuvade (symbolická imitace těhotenství u mužů). Vrcholem je monogamie, ideálně britského střihu...

- aktivní zastánce „progresionistů“ v dobové přímě s „degeneracionisty“.

- model univerzální evoluce lidstva – důvěra v racionalitu lidského poznání – hledání praktických a srozumitelných motivů pro zvyky a názory... Stupeň dosažené technologické úrovně vypovídá o celkové nižší úrovni znalostí a dovedností. Technická evoluce – lineární akumulace objevů a vynálezů. Egyptské podobně jako řecké umění je na polovině cesty mezi nejnižším a nejvyšším.

- utilitární funkce kultury – přísná kritika konzervatismu, kultura pomalu rostoucí rostlina, která se tlačí těžkou půdou... Analýza přežitků – elementů, které již ztratily svůj původní význam (pověry, dětské hry, přísloví, hádanky, říkadla).

- metoda introjekce – vcítění

- teorie animismu – přirozené a logické zdroje víry (smrt, spánek, nemoc, obrazy ve snech a vizích) – víra v duši, posmrtný život a komunikace s duchy – uctívání – exorcismus, fetišismus – polyteismus – monoteismus.

Německá evolucionistická etnologie a antropologie

Adolf Bastian (1826 – 1905) – studia na lékařské fakultě v Praze, od 1850 – 1859 jako lodní lékař procestoval celý svět

1869 – *„Člověk v dějinách“*

1861 – 1866 – cesty po Dálném východě – *„Národy východní Asie“* (1869) mnoho poznatků o buddhismu apod...

- na 10.000 stran textů bohužel poněkud těžkopádných a nepřeložitelných

- teorie „elementárních myšlenek“ – atomů a buněk společných všem národům, které svůj kulturní a evoluční potenciál využijí až v konkrétním ekologickém prostředí

- zakladatel etnologie jako induktivní vědy založené na sběru empirického materiálu.

Americká evolucionistická antropologie a archeologie

Počátek výzkum zaměřeného především na indiánskou pueblanskou kulturu (Adolph F. Bandelier, Frank Hamilton Cushing).

Lewis Henry Morgan (1818 – 1881) – člen a později i ředitel společnosti pro budování železnic – ostře vystupoval za práva indiánů a jejich právo na půdu.. Organizoval terénní výzkumy v indiánských rezervacích zaměřené na stud. sociální organizace indiánských

kmenů, především Irokézů (u nichž byl přijat za člena kmene Seneka), nikdy nepůsobil na žádné univerzitě.

- Od r. 1860 organizoval rozsáhlý komparativní mezinárodní výzkum, srovnávající příbuzenskou terminologii u různých národů světa – dotazníky...

- *Systémy pokrevnosti a sešvagření lidské rodiny* (1870) – výsledek 25 let studia terminologií příbuzenských systémů. Základní evoluční model manželství – promiskuita – komunální rodina (skupinové manželství) – párové manželství – monogamie

- *Pravěká společnost neboli Výzkumy o průběhu lidského pokroku od divoštví přes barbarství k civilizaci* (1877). Nejvýznamnější práce, shrnutí evoluční teorie se zřetelem na otázky rodové a společenské struktury (analyzované např. na základě rozboru architektury).

- evoluce rodiny – důležitá složka soc. organizace studovaná v širších souvislostech

- formuluje terminologii rodové společnosti „societas“, založené výhradně na osobních vztazích – rod – frátrie – kmen a společnosti „civitas“, založené na principu teritoriality (geografického území)

- syntetický výklad evoluce kultury lidstva – evolucionistické hromadění zkušeností v důsledku objevů a vynálezů. Jednotný vývoj lidstva – divoštví (1. hypotetické dětství lidstva, 2. používání loveckých zbraní a ohně, 3. vynalezení luku a hrnčířství) – barbarství (1. vynalezení domestikace a pěstování kukuřice a využití kamene a cihel v architektuře, 2. vynález tavby rudy a zpracování železa) – civilizace (1. antická, s počátkem využití písma, 2. moderní).

- značný vliv na marxistickou filozofii (F. Engels 1884: *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*).

Na konci 19. stol. evolucionismus vyčerpán – kritika: spekulativnost, schematismus, nesystematičnost, jednostrannost, vykonstruovanost evolučních modelů, podcenění difuze a migrace...

EVROPSKÉ DIFUZIONISTICKÉ ŠKOLY V ANTROPOLOGII

- konec 19. stol. – první dvě desetiletí 20. stol.

- pozornost zaměřena na teorii kulturní změny, zapříčiněnou vnějšími vlivy (exogenní x endogenní změna) – zdrojem kontakt mezi různými kulturami a přenos kulturních prvků.

- zdůrazňován 1. **Geografický prostor** proti času, 2. **Konkrétní vývoj** oproti abstraktním evolučním stádiím, 2. **Migrace jednotlivých etnik a difuze kulturních prvků** proti invenci a univerzální evoluci celého lidstva.

- problematika **akulturace** – analýzy procesu kulturní změny při kontaktu dvou kultur.

- evropocentrismus střídá kulturní relativismus

-**Difuze** – proces, při němž jsou různé produkty lidské činnosti (artefakty, ideje, sociokulturní regulativy) předávány z jedné společnosti do druhé; **Migrace** – pohyb obyvatelstva z jedné geografické oblasti do druhé.

- Zdroj v německé **antropogeografii** (Karl Ritter)

Friedrich Ratzel (1844 – 1904) – „*Antropogeografie I. – II.*“ (1882-1891) – spojení vlivu geografického prostředí s analýzou kult. kontaktů etnik a národů – neexistují bariéry..., **kritérium formy** materiální kultury, šíření kulturních prvků migrací (postupné a rychlé). Vymezení **kulturních okruhů**. Učitel F. Boase.

Leo Frobenius (1873 – 1938) – „*Původ afrických kultur*“ (1898), Sahara, uplatnění geografické statistiky – **kritérium četnosti**

Německo-rakouská škola kulturních okruhů

Fritz Graebner (1877 – 1934) – příklad - Oceánie – 1.tasmánský kulturní okruh, 2. australská bumerangová kultura, 3. kulturní okruh totemových lovců, 4. kulturní okruh dvoutřídních zahradníků, 5. melanéska luková kultura, 6. polynéska patrilineární kultura
- „*Metoda etnologie*“ (1911) – etnologie definována jako **historická věda** – rekonstrukce historických kontaktů lidí a studium pronikání kultur
- rozpracování zákl.metodologických kritérií formy a množství (statistický důkaz současnosti kult. prvků z jednoho zdroje) – **kulturní okruhy, prvotní kultury, kulturní vrstvy**

Wilhelm Schmidt (1868-1954) – rakouský etnolog, lingvista a teolog – od r. 1896 misionářský seminář v Mödlingu – jedno z nejvýznamnějších evropských středisek evropského etnol. výzkumu, 1931 založen Institut Anthropos s největší etnol. knihovnou v Evropě (dnes v Bonnu). Od 1906 mezinárodní časopis Anthropos.
- vymezení **kulturních okruhů** (proces migrace a difuze zahrnuje celé kompaktní kulturní komplexy), **aktivní a pasivní vlivy**.
- „*Původ ideje Boha*“ – kombinace evolucionistických a difuzionistických myšlenek (centrální, jižní arktická prakultura...), hypotéza o pramonoteismu.

Britská heliolitická škola

William Henry Robert Rivers (1864 – 1922) – lékař, psycholog – expedice do Torerovy úžiny v Melanésii (koridor mezi N. Guinejí a Austrálií) – první empirické antropol. výzkumy, plovoucí antropologická laboratoř
– studium psychiky domorodců (vnímání vidění a podstaty barev...) a příbuzenských vztahů
– terminologický systém příbuzenství – zakladatel britské sociální antropologie.
Za první sv. války vojenský psychiatr – šíření psychoanalytických teorií S. Freuda (determinující pud sebezáchovy).
- „*Kulturní kontakty lidí*“ (1926)

Grafton Elliot Smith (1871 – 1937) – prof. anatomie v Káhiře – monocentrická difuzionistická koncepce dějin lidské kultury.
- „*Dějiny člověka*“ (1930, česky 1938) – Egypt centrum celosvětové difuze (mumifikace a megalitické stavby se šíří přes Indii, Kambodžu až do Polynésie a stř. předkolumbovské Ameriky v Mexiku a Peru – pyramidy).
- většina či všechny ze složek velkých civilizací pochází z Egypta – vliv obchodu se zlatem, perlami aj...
- příklad vědecké absurdity

- norský etnolog **Thor Heyerdahl** – oživení transpacifických kulturních kontaktů mezi Asií a Amerikou (*Staré civilizace a Oceán*, Panorama, Praha 1983)
- vliv na archeologické koncepce dějin (neolitizace, původ bronzu).

AMERICKÝ HISTORISMUS

Franz Boas (1858 – 1942)

- fyzik, matematik a geograf v Heidelbergu, Bonnu a Berlíně, 1883-4 expedice na Baffinův ostrov – studium Eskymáků, po návratu asistent Adolfa Bastiona v berlínském Královském etnografickém muzeu – sbírky z Aljašky a Kanady. V r. 1887 v USA, 1888-1892 Clark University ve Worcesteru (Massachusetts) – poprvé udělen doktorát antropologie

- *Mysl primitivního člověka* (1911); *Primitivní umění* (1926); *Antropologie a moderní život* (1928), *Obecná antropologie* (1938), *Rasa, jazyk a kultura* (1940).

- Studium Inuitů na Baffinově ostrově a jejich kultury, indiáni severozáp. pobřeží Ameriky – Kwaikiutlové – rozvinul metodu práce s informátory (mytologie, folklor, jazyk, umění).

- Asistent editora *Science*, připravuje antroplo. sbírky pro Světovou výstavu v Chicagu (1893), časopis *American Anthropologist*, zakladatel American Anthropological Association, kurátor sbírek American Museum of Natural History, profesor na Columbia University – jedno z nejvýznamnějších center světového antropologického výzkumu.

- Položil základy antropologie jako **komplexní disciplíny**, integrující fyzickou antropologii, lingvistiku a archeologii, psychologii a sociologii – antropologie jako **historická disciplína**, založené na **empirickém a terénním výzkumu**, kultura nemůže být filozofický či logický systém založený na spekulaci.

- **Terénní výzkum** po celém území USA – antropometrická data 15.000 amerických indiánů, první růstové studie amerických dětí – snaha objasnit zákonitosti vzniku a modifikaci, fyzických typů na základě prostředí. 1908 – 1910 antropometrické studie 18.000 přistěhovalců především Židů a Sicilanů a jejich dětí narozených v New Yorku – výrazné tělesné změny u dětí oproti rodičům – silný argument v boji proti rasistickým teoriím!

- Rozvoj **lingvistické antropologie** – vznik *Journal American Linguistic*, „*Příručka amerických indiánských jazyků*“ (1911-1941) – jako jeden z prvních upozornil na roli jazyka jako determinanty lidského chování a prožívání – zakladatel **lingvistického relativismu** – vnímání a interpretace světa závisí na jazyce.

- Důraz na studium role **lidských emocí**, které jsou konstruktivním prvkem ve formování institucí a sociálních vztahů. – studium zvyků a zvykových vzorců (institucí, jejichž konstituování je mnohdy nevědomé) – racionální vysvětlení příčin lidského chování jsou až **druhotné interpretace zvyků**, v jejichž zajetí žijí.

- Dějiny kultury jsou jedinečný výsledek náhodných kontaktů a výpůjček (**difuze, modifikace a následné integrace**) jednotlivých kulturních prvků v daném historickém kontextu.

- kultura tvořena: **1. limitujícími faktory** (statické, vnější prostředí, geografické a ekologické činitele) – nejsou nezbytné pro pochopení smyslu a fungování kulturních institucí.

2. Tvořivými faktory – kultura se nerozvíjí proto, aby uspokojovala lidské organické potřeby. Představuje jev „**sui genesis**“ – **AUTONOMNÍ VRSTVU REALITY**, jejíž růst se řídí vlastními zákony, bez ohledu na ekologické, ekonomické nebo demografické činitele (ty

mají pouze limitující roli) – významné ovlivnění myšlení ve 20. století. Kulturní relativismus, plasticita člověka – člověk se více učí než tvoří. Lidské jednání není výrazem tvořivé inteligence a invence ale vyrůstá spíše z **kulturní tradice**.

- kultura je tvořena třemi dimenzemi:

První dimenze – vztah mezi člověkem a přírodou (zaopatření potravy, přístřeší, využití nástrojů...)

Druhá dimenze – vztahy mezi lidmi (rodinné vazby, kmen, sociální skupiny, vztahy mezi pohlavími, mladými a starými, politická a náboženská organizace...)

Třetí dimenze – subjektivní reakce člověka na všechny projevy života – intelektuální a emocionální povahy, které jsou vyjádřitelné myšlenkami a pocity stejně jako jednáním, racionální a hodnotící postoje – etika, estetika a náboženství, víra...).

- Pluralistická koncepce dějin – kultury se vyvíjí svými vlastními prostředky libovolným směrem (opak evolucionismu), kultura má vlastní jedinečnou historii, hodnoty, normy a ideje mají smysl pouze v kontextu dané kultury, **kritika evropocentrismu, základy kulturního relativismu**.

Clark David Wissler (1870 – 1947) – typický produkt difuzionismu – klasifikační princip **kulturních oblastí** Ameriky na základě způsobů obživy – **kulturní centra, kulturní okraje**.

1. Oblast Karibů;
2. Oblast bizonů;
3. Oblast lososů;
4. Oblast divokých plodin;
5. Oblast kukuřice;
6. Oblast intenzivního zemědělství;
7. Oblast manioku;
8. Oblast guanako

Evolucionismus X difuzionismus = paradigma endogenní a exogenní změny – dnes zápas nesmyslný...

ALEŠ HRDLIČKA (30. 3. 1869 – 5. 9. 1943)

1869 – narozen v humpoleckém domku „Na Americe“

1881 – odchod rodiny do USA

1894 – Státní ústav pro choromyslné

1903 Vedoucí odd. fyzické antropologie na Smithsonian Institution (zal. 1846)
- prezident akademie věd ve Washingtonu

1927 „*O kosterních pozůstatcích pračlověka*“ – Huxleyova medaile - „všechno lidstvo jednoho původu“

1926 – Folsom – ŠI ve spojení s vymřelým druhem bizona

1932 – „*Příchod lidí z Asie ve světle nových objevů*“ – před 15.000 lety

1939 – Sibiř, Aljaška, Aleuty a Komodorské ostrovy

1943 – srdeční mrtvice ve Washingtonu

Hrdličkovo muzeum člověka od r. 1930 na UK založené J. Matiegkouvděčná postava amerických detektivek

EXKURZ 1.: PRVNÍ OBJEVY PALEOLITICKÉHO UMĚNÍ

1878 – Don Marcelino de Sautuola a Marie Sautuolová objevují **Altamiru (obr. 0-12)** („Torros, torros“!). prof. Vilanova odhaduje její stáří na 15.000 let, návštěva španělského krále Alfonse XII.

- Kongres v Lisabonu – jednoznačné odmítnutí (Cartailhac, Mortillet, Quatrefages, Lubbock, Dawkins, Montelius, Virchow...)
- malby jsou podvrhem němeého malíře (cartailhac), krásné malby jsou zcela moderní (němý malíř později jeskyni navštívil a promluvil „jak nádherné je to zvíře zachyceno“ – vydání druhé knihy o Altamiře.
- Kongres v Alžíru (další odmítnutí Cartailhakem)
- 1883 kongres v Berlíně – odmítnutí Virchowem...

1902 – **Abbé Henri Breuil** (1877 – 1961) – jeskyně **Les Combarelles** – 106 obrazů koní, sobů a bizonů (**Obr. 13. – Obr. 21.**)

- Breuil + Perony – **Font-de-Gaume** – 200 obrazů bizonů, mamutů, koní, praturů a jelenů – kryto sintrovým povlakem... (**Obr. 22. – 27.**).

1906 – 15 letý Pavel Molard objevuje jeskyni **Niaux** – bizon ne šípy, výklenek s jeleními parohy – vztah k lovcům, lovecká magie (**Obr. 28. – 32.**)

1912 – **Tuc d’Audobert** – Pyreneje, říčka Volp – málo přístupná jeskyně nezaujala hraběte H. Bégouena, prof. z Toulouse, ale jeho tři syny Ludvíka, Jakuba a Maxe.
- metrové sousoší bizonů a stopy v okolí – jeskyně svatyně a obřady plodnosti a lovu (**Obr. 33. – 38.**)

1914 – Bégouen a synové objevují jeskyni **Trois Frères** s kouzelníkem a raněnou lvicí a stovkami dalších maleb (**Obr. 39. a 40.**)

- Norbert Castaret a Henri Godin – **Montespan** a bezhlavý medvěd (**obr. 41**)

1940 - chlapci z Montignacu a pes, který se propadl do jeskyně **Lascaux (obr. 42-53)**

- Sixtinská kaple pravěku
  - „Nestvořili jsme vůbec nic“, Picasso
  - ve válečných letech ihned prozkoumal Breuil – 600 maleb a 1500 kreseb, některé až pětimetrové – divocí koně, jeleni, bizon se šamanem s ptačí hlavou (souhvězdí?)
  - 130 lamp, pelyněk (na sezení), 90% uloveného soba a na stěnách v jeskyni namalován jen jeden!
- UNESCO, 1983 kopie jeskyně

1959 – **Kapová jeskyně (Šulgantaš)** – mamuti

90- léta Chauvet... (Obr. 54-59)